

Grote gele kwikstaart als broedvogel nog ge

De grote gele kwikstaart is bij velen bekend als stadsvogel. Maar dan wel in de winter. Soms broeden er zelfs grote gele kwikken in de stad, zoals in Utrecht. Het blijft echter een marginaal verschijnsel, dat optreedt in hoogtijdagen van de populatie.

Als een grote gele kwikstaart zijn opvallende roep laat horen, dan kijkt elke vogelaar toch altijd wel even om. Want de soort is nooit talrijk; we zien hem nog het meest tijdens de najaarstrek in september en oktober, als kleine aantallen doortrekken. Deze grote gele kwikken zijn afkomstig uit onze buurlanden Duitsland en België, waar grote populaties leven die deels westelijk en noordwestelijk trekken. Ook trekken er vogels door uit het zuiden van Scandinavië en vermoedelijk uit Polen.

In de winter zijn de aantallen in ons land een flink stuk lager. Onze eigen broedvogels trekken deels weg; naar het zuiden, tot aan de Pyreneeën. De broedgebieden in Twente en de Achterhoek zijn 's winters nagenoeg verlaten, maar in Limburg overwinteren in zachte winters aanzienlijke aantallen; hier zitten echter weinig eigen broedvogels tussen.

Een uitgesproken binding met water

De grote gele kwikstaart heeft zich wellicht pas in de tweede helft van de negentiende eeuw als broedvogel in Nederland gevestigd. Mogelijk werd hij daarvoor over het hoofd gezien; er waren in die tijd tenslotte bijzonder weinig ornithologen. Daarna werd een rappe uitbreiding vastgesteld, tot in recente tijd toe. Ook in andere delen van Europa breidde de soort zijn broedgebied uit, zoals naar het noorden en westen in Scandinavië.

Vergeleken met de andere soorten kwikstaarten is de grote gele het meest aan water gebonden, en wel aan zoet, stromend water. Hij broedt en foerageert vrijwel uitsluitend aan de oevers van beken en rivieren, liefst met loofbos of loofbomen omzoomd. Bij voorkeur zijn die snelstromend, maar hij broedt ook aan zwak of zelfs nauwelijks stromend water, zoals in Nederland. Het voedsel bestaat uit allerlei kleine ongewervelde dieren die in of bij het water leven; vooral insecten, maar ook spinnen,

en stadsjongen

vlokreeftjes en kleine slakjes. Als insecten worden met name vliegen, muggen, kokerjuffers, haften, steenvliegen en kevers in het voedsel aangetroffen.

Bolwerken in Oost- en Zuid-Nederland

In Nederland is de grote gele kwikstaart een schaarse broedvogel, met een geschat aantal van 260 tot 320 paar in 2010. De bolwerken van de grote gele kwikstaart zijn Twente, de Achterhoek en Limburg. Verspreid aan de randen van de Veluwe broeden ook grote gele kwikken, en hier en daar in Brabant. Opvallend is dat in Twente, de Achterhoek en langs de Veluwerand de grote gele kwikstaart een kensoort is van bosbeken, maar dat hij in Zuid-Limburg meer een cultuurvolger is.

Soms is het broedvoorkomen erg geïsoleerd, niet alleen in plaats, maar ook in tijd. Zo broedde er in 2000 een paartje grote gele kwikstaarten bij Den Oever, in de Kop van Noord-Holland, ver van het reguliere broedgebied. In de laatste decennia zijn grote gele kwikstaarten ook in steden buiten het reguliere broedgebied vastgesteld, zoals in Groningen en Breda. Een westelijke buitenpost is Utrecht, waar de grote gele kwikstaart langs de singels in het centrum van de

stad heeft gebroed. Het water stroomt hier nauwelijks.

's Winters zo'n 2500 stadse overwinteraars

Ook 's winters verblijven verreweg de meeste grote gele kwikken in Nederland langs allerhande stromend water in het buitengebied. De soort ontpopt zich dan bovendien als stadsvogel. Een opvallend verschijnsel dat de aandacht van veel vogelaars trekt en daarmee gevoelig is voor 'waarnemereffecten'. Een berekening uit 2003 kwam echter toch uit op een aantal van maximaal 2500 grote gele kwikken dat in Nederlandse steden overwinterde. Voor Utrecht werd het aantal overwinteraars in 2002 - 2003 geschat op dertig tot veertig exemplaren. In de stad foerageert hij graag langs stadswateren, maar ook op grinddaken met water, waar klaarblijkelijk genoeg voedsel is te vinden, zoals wintermuggen. De vogels slapen sociaal, vooral in overhangende struiken

boven het water, maar ook onder bruggen en in nissen en gaten in de oever. Overdag zijn de overwinteraars territoriaal.

Decennialang een gestage toename

Ondanks populatie-inzinkingen na strenge winters vertoont de grote gele kwikstaart over de afgelopen tientallen jaren een gestage toename. De top lag in 2008 toen hun aantal werd geschat op 450 tot 550 paar in heel Nederland. Daarna is de stand gehalveerd als gevolg van de perioden van strenge vorst. Oorzaken van de toename tot 2008 wordt gezocht in verbeterde waterkwaliteit – meer voedsel wellicht – herstel van natuurlijke beekoevers, aanpassing aan menselijke omgeving en een serie zachte winters. De dichtheden in de Nederlandse broedgebieden konden hierdoor toenemen, zoals in Twente. Hier heeft het beekloopherstel van het Waterschap Regge en Dinkel zijn vruchten afgeworpen. Omdat grote gele kwikken met graagte nestkasten accepteren, kon de stand nog verder opgeschroefd worden; naar schatting broedt de helft van de vogels in nestkasten. Ook in Limburg heeft men veel succes met nestkasten (zie ook Vogelnieuws 2012, nr 1, p 8).

Het broeden in de bebouwing, en met name in dorpen waardoor een beek loopt, is in de bolwerken van de grote gele kwikstaart een regelmatig voorkomend verschijnsel. Daarbuiten blijft het een zeldzaam gebeuren; het voorkomen is er niet consistent. Als er weer een reeks zachte winters komt, dan zal het vast vaker gebeuren. ●

